

Siniša Vuković
Split

ZVONČANOST POEZIJE JOŠKA BOŽANIĆA

(*Dvije o pjesničkom univerzumu Joška Božanića – u povodu 40. obljetnice objavljivanja njegove čakavske stihozbirke »Perušće besid«, 1981.*)

Otok Vis je, zahvaljujući što pučanstvu što pučinstvu, svojoj većoj udaljenosti od kopna i oskudnijoj komunikaciji i s tim istim kopnom, ali istodobno i s distancom naprama susjednim većim otocima što su usidreni podalje od njegova arhipelaga, sačuvao u svakodnevnoj praksi najviše od svih ostalih dalmatinskih škola svoj vlastiti čakavski jezik, onaj cokavski. Paradoksalno, najsačuvaniji idiom s ekstraktom bazičnog supstrata, zadnji je dobio tiskanu knjigu ispisanu autohtonim jezikom.

Dogodilo se to prije taman 40 godina, kad je pjesnik Joško Božanić objavio zbirku *Perušće besid* (1981.), ispjevanu organskim govorom rodne mu viške Komiže. I, prvi je to put da se izvorni komiški govor pojavljuje u vidu poezije odštampan na karti, na pagini libra; jerbo, slavni predšasnik Božanićev, Andrija Vitaljić, koji je i ranu hrvatsku poeziju i bibliističko prevodilaštvo u nas trajno zadužio svojim ingenioznim knjiškim izdanjem psaltira *Istvmaccenye pisnih Davidovih* (1703.); ma, unatoč čakavskim aromama i končama, ipak ga nije bio istumačio na izvornoj cokavskoj komižanščini, već na heterogenom idiomu nalik onom pomalo artificijelnom što su ga, svatko na svoj način, rabili Hanibal Lucić i Petar Hektorović, podjednako udaljenim i od govora grada Hvara i Staroga Grada.

Neslučajno, pišem ovo slovo »u favur« i pjesniku i »jaziku komisken« baš u susjedstvu Dana hrvatske knjige, 22. travnja 2021., koji se uzima u svetkovanje i blagdanovanje akonto nadnevka u kojem je taman prije pola milenija Marko Marulić bio dospio dovršiti svoj čudesni čakavski ep *Judita* (1501.), te ga tiskom objaviti u Mlecima (1521.). Evoga, taman je i 25. »srebrni« jubilej proglašenja tog Dana knjige u Hrvata (1996.). Pa onda valja toj, s današnjeg belvederea gledajući, Marulovoj pračakavštini, pridodati najizvornije danas očuvani oblik cokavske jezične pojavnosti, kojim se govori, i traje, i u ovom času u Komiži.

Govoreći o knjizi *Perušće besid* red je osvrnuti se ukratko na reakciju što ju je ona uzburkala pošto je iz štamparije bila izašla. Tim više što to nije bio baš ama kakav refleks na novopubliciranu knjigu, već je za stanje domaće nam literarno-jezične situacije i dandanas to prevažna i, nažalost, nedovoljno odjeknuta, a potencijalno vrlo potentna poetsko-lingvistička polemika. Žačet je taj nehotični književni nesporazum objavljivanjem kritike Tonka Maroevića na ovu Božanićevu knjigu u časopisu »Republika« (br. 10/1982.), gdje je još tada autoritetom pravednog tumača meritorni prosuditelj bio napisao: »Za poeziju pisanu na dijalektu dosjetljivo je kazano kako predstavlja nelegitiman prečac do rezultata: dok pjesnik inače treba tek nastojati da iz općenitog jezika stvori vlastiti jezik, dijalektalni pjesnik uzima već gotovi govor svojega užeg zavičaja i odmah ostvaruje neophodnu ekspresivnu razliku u odnosu na normu«. Joško Božanić je gospodski, ne hoteći zbog subjektivnosti i iz pristojnosti polemizirati sa stavovima imenovanoga kritičara glede ocjene vlastite mu poezije, ali zarad »nelegitimnosti« načina dopiranja do poetskih ciljeva bio je napisao frapantan esej koji bi, sad već iz razloga apodiktičnih teorijsko-jezičnih i sociolingvističkih registara, imao biti dijelom temeljne literature na svakom studiju hrvatskih jezika. Esaj »O pjesničkim prečacima u bijeloj pustinji neispisanih stranica« objavljen je u časopisu »Čakavska rič« (br. 1-2/1983.), a odgovor na Maroevićevu tvrdnju isti i zaključuje: »Pred bjelinom neispisanoga papira svi su pjesnici jednaki. Nema prečaca koji bi vodili kroz bijelu pustinju neispisanih stranica do pjesničkog rezultata.«

A u samom proemiju, autopredgovoru vlastite knjige Božanić je anticipirao i gore prigovore od ovog sasvim mladenački nesmotrenog Maroevićevog: *Ma isto, u ove nase bonde, besida se ova i pisala, somo oti rukopis ni lako razumit jerbo se ni pisalo ni lopison ni penkalun nego maskinen, motikun i bistrunkun, i ni se pisalo po korti, nego po jutemu klarilcu, i ni se pisalo ni po librima ni po librićima, nego po bondami i stronami, i ova slova nisu stanpona po karticelima, nego izdubena i nastivona po partixelima (...)* Zatu son jih jo provol privest i na jazik ca son ga u skulu naucil, ali onda nison som sebe mogal razumit. Jerbo, kal jo napisen »otok«, onda tu ni »skuj«. »Otok« je molo zeleno piknja nasri suhega mora ol korte. Na temu je moru vavik bonaca. Na temu se »otoku« ne vide ni ograje ni kolnjici, ni gomile ni savurnoli. Zatu son jo napisol »skuj« jerbo »otok« je zemjopis, a »skuj« je zivot (...)

Perušće ovih besid raznit će vitri vrimena i neće pol stablen sagnjit da se barenko u njemu novo knjica zavarze i da u primaliće zene iz ove smarti mladica zivota.

Sav umjetnički i znanstveni angažman Joška Božanića neraskidivim barbitama i cimama ticao se komiškoga govora i tradicije, i, on je dosljedno provodio egidu Thomasa Moorea koji ustvrdi: »Tradicija nije čuvanje pepela, nego prenošenje vatre.« Baština je bila fundamentalna os oko koje je Božanić okretao i svoju karijeru sveučilišnog profesora i aktivnog znanstvenika, ali i onu čakavskog autora koji se

lokalnim jezikom, jezikom svojega »nonota Jozota« umjetnički izražava, te onu neumornog istraživača, tumača i propagatora dalmatinske maritimne kulture i baštine u kontekstu općeg mediteranizma. Ovo potonje rezultiralo je s jedne strane impresivnim nizom znanstvenih radova i knjigâ u kojima se po prvi put relevantno obrađuje doprinos hrvatskih ribara svjetskom ribarstvu, a s druge i sasvim praktičnom izgradnjom tradicionalne komiške gajete falkuše koja nije samo oplovila Jadran, venecijanski Canal Grande i dio Atlantika, nego je čak burđizala i rijekom Vltavom u Pragu.

Svu je svoju artizansku stazu neumorni radnik Joško Božanić ustrajno popločao kvadrima kamena uberenima u istoj petradi: i duboko ekspresivni kanconijer *Lingua franca* (1997.) ispjevan bespredahom u kupoli lanterne na Palagruži, i dramu *U sjeni Green Hilla* (2001.) što ju je bio sazdao rabeći mješavinu komiške cokavštine i engleskog jezika kojim govore bivši sumještani, iseljenici u San Pedru, ali i sonetni čakavski vijenac *Pohvala falkuši* (2008.). Ovaj je vijenac u duhu dalmatinske klapske pjesme bio uglazbio nestor tog poziva i zanata, Dinko Fio, a još prije naslovnu pjesmu Božanićevog prvijenca, »Perušće besid«, glazbom je bio ozvučio skladatelj Duško Tambača, te ju praisveo na FDK-u u Omišu. A rečenu dramu *U sjeni Green Hilla* na kazališne je daske bio postavio neprežaljani redatelj Marin Carić, Foranin; čovjek s najistančanijim osjećajem za teme zavičaja i, napose, demijurg sa spremnim scenskim rješenjima za egzistencijalna pitanja škojarske provenijencije ili bodulske problematike. U toj je sjajnoj kazališnoj produkciji režiser imao i vjerne, gotovo autentične protagoniste, budući da je Ivica Vidović, inače Komižanin, igrao ulogu Jakoma Gundule, svojega djeda, nonota, a kolega mu po akterskoj šminki i kostimu, Ljubomir Kapor, inače Korčulanin iz Vele Luke, bio je njegov dramski partner Bepo Malatija.

I, rekoh, sve što se tiče progrediranja javne prezentnosti Joška Božanića otpočelo je knjigom *Perušće besid*, rijetkim čakavskim librom objavljenim u Zagrebu, pa još k tome u tada iznimno važnoj »BiblioTeci« pri Grafičkom zavodu Hrvatske. Zvončanost Božanićeve poezije najbolje se oćutjeti može pri slušanju deklamiranja samoga njega, pjesnika, makar ona ne gubi na intenzitetu i eufoničnosti ni dok ju se čita iz knjige. Komplementarni ritam nositelj je konstrukcije svake Božanićeve pjesme, gdje se metrika ne postiže jedinstvenošću versifikacije, nego baš unutarnjim ritmom što skladno otkucava u naoko nepravilno raspoređenim impulsima.

Slike koje vidi pjesnik Joško Božanić nisu samo vedute što ih opaža oko; najljepše su one ekranizacije što kao da ih svojom anđeoskom čistoćom kistom crta dijete, recimo u pjesmi »Nebo u mastilcu vode«: *Svu je nebo is oblocima/ u mastilac vode stalo/ a za juho ol mastilca/ Pepe se je moli/ u strohu čapol/ da ne bi kroz vodu/ u nebo propol/ jer nikal za nikal/ vej ne bi dostol/ ako se za joblok/ ne bi agrampol.*

Cijela je knjiga *Perušće besid* pohvala moru: bilo da mu se pjesnik izravno obraća, bilo da mu neizravno daje na važnosti, žonglirajući motivima vjetra *garbina* ili konopca sidrišta *surgadine*. O moru Božanić piše iskustvom vlastite kože, a ne slikom s turističke razglednice, i to baš pod naslovom *Obo moru*, gdje se nalaze ekspresije u rasponu od pomalo podrugljivoga komentara, do sasvim intimne ispovijedi: *Lako je njima tako obo moru/ kal u moru somo guzice plakataju/ kal ne znaju/ da je more more/ zatu ca more/ da more ore/ i karsi/ i guli/ bore/ i cesmine/ da more mori/ i da se nikal ne umori/ i ne pocine (...)* *Lako je njima tako obo moru/ kal njen je more somo/ kolur na letratu/ kal njen je more/ skarpina u pijatu// ma non je more i kruh i sul/ posteja/ katrida/ tovaja/ i stul/ ma non se is moren vajo tuć/ ma non je more mora/ i dobro jutro/ i dobra nuć.*

Veličanstvenom igrom riječima i zvukovima, rimama i ritmovima što daju pojačan dah glazbenosti ove poezije, Božanić je u pjesmi *Garbin* polučio posve vizibilni osjet uznemirenoga mora: *Garbin garbi/ grabi/ garli/ grato grote/ gorce/ sorce/ grize grize/ i uzize/ zmaje lonpa var Komize/ more mornje/ ore ornje/ burto trisko/ urto isko/ oto tote/ bote no te/ tote lote/ lote no te/ po vas don// Di ću/ puć ću/ ne ću/ zoc ću/ kal ću/ kul ću/ a kako...*

Ma, usud hude katastrofičnosti i opće apokaliptičnosti – i kao *garbin* prolaznosti i kao *surgadina* života – odtrajat će uzduž svake stranice ovoga libra. Tu gorku činjenicu, da će neminovnost živosti jezičnih procesa na globalnoj i rotaciji i revoluciji izazvati ireverzibilnost nestanka stotina i tisuća organskih idioma (kojima možemo priključiti ne samo čakavski jezik, nego i onaj oblik svekolike i ovuda prevladavajuće štokavštine, čiji jedan krak mi danas nazivamo standardnim hrvatskim jezikom), Joško Božanić je, *horribile dictu*, anticipacijski komemorirao u ovome svojem pjesničkom prvijencu. Rečeno je: prvoj uopće knjizi napisanoj na iskonskom komiškome čakavskom idiomu, i, prije ravno četiri desetljeća.

Fascinantnost inovativnosti tog odvažnog iskoraka pjesnika – koji je tada, kao 33-godišnjak, istom, u Isukrstovim godinama! – potvrdila se tek dekadu kasnije dvostruko iskustvenim: i umjetničkim i znanstvenim djelom, kad je Božanić objavio knjigu *Komiške facende* (1992.). Obložio je time, i sagradio, dva reda nerazrušive i neprobojne lingvističke činjenice: prvotnoj pjesničkoj inicijaciji pridodao je i znanstvenu narav iste ideje. Joško Božanić, ukupnošću svojega artistskičko-znanstvenog djela, najavio je, popratio i dokazao nepobitni slom lokalnog izričaja, koji mimo zapisâ neće uspjeti odtrajati i odživjeti u svijetu samljevajućega globalnog jezičnog mehanizma što ništi preda sobom svaki govorni glas, svaki individualni jezični impuls što ostaje bez svojega posljednjeg izvornoga govornika.

Ekvilibrirajući na dihotomiji umjetnost – znanost, pjesnik Božanić iskoristio je čitav inventar i uporabio sav arsenal sredstavâ uspomoć kojih je uzmogao orisati perspektivu pojave o kojoj zbori i koju protumačiti hoće. Zanimljiva je i apokaliptič-

na pjesma *Kroj svita*, u kojoj ipak ne nedostaje i ufanja, a stepeničastom silogističnošću ostvaruje gradaciju napetosti i ostavlja nadu kako kraj možda i nije konac, te kako iza svakoga konca postoji i nekakav kraj. Vječno trajanje i postojanje, reklo bi se... Počujmo odjeke početke, sredine i završetka pjesme: *Sinuć mi je nona pro-
vjala/ ca njuj je pokojan otac kazol/ da je na kroj svita veliki savurnol/ da nizo nje
goručo savura kuri/ ma da se ne zno okle/ i da se ne zno di/ i nista mi vej ni znala
ispjegat/ i nista mi vej ni znala reć/ nego da se prikrizin krizen bozjin/ i da jiden leć
(...) Ma jopet/ sve mi se cini/ ako je kroj/ onda je i pocetak/ ako je pocetak/ onda
je i srida/ ako je srida/ onda je pul puta/ ako je pul puta/ onda je i put/ ako je put/
vajo putovat/ vajo puć/ vajo do tega duć/ vajo se tamo nadadzrit/ jedon kadaver
nizo nje alibat/ za vidit/ hoće di dostat/ hoće di ostat/ oli će potenit (...) Svuder stina
iza stine/ svuder bardo iza barda/ sve do pakla/ sve do raja/ svuder kraji/ iza kraja.*

Jasno, svakoj funeralnosti ili dijaboličnosti najdjelotvornijim se opijumom ili eliksirom čini – humor... I, to je iskonski sociološki praelement što ga je Božanić zarana i izolirao i detektirao – opet iz facende! – ter ga je preuzeo kao najpodatniji adut trenutka ili situacije koju se ima nervom začinjavca pravo ilustrirati. Temperatura knjige u kojoj je posmrtni zvon dominantni ton, kao ekvilibrična fanfara javit će se signal zafrkancije i dobrodušnog podbadanja, kakav se dovitljivim omotom persiflaže znalački i vješto uvijek može isprovocirati. A sigurnim sredstvom pri takvom postupku vazda će nepogrešivošću modela poslužiti regrutiranje stvarnih osoba u tobožnju umjetnu umjetničku fikciju. Naročito, ako se u antropomorfnom-animalomorfno korelaciju duhovito stave čovjek i magarac, kao u pjesmi *Burba Tume*: *Burba Tume je bil taki covik/ covik od lavura/ i ni puno hajol za pantomine/
i svi su govorili/ da ni bilo Domine/ ne bi se znalo/ ku je tovor/ a ku gospodor (...)
A po pajizu se provje/ da je burba Tume rebambil/ da je isal na kvasinu/ i da vej ne
zno kako se zove/ i/ i boze mi prosti/ da kuda tovor rove.*

Pa isto, u atmosferi polaganja terminalnih računa – koja je bila lajtmotivska Arijadnina nit vodilja u labirintu tema i motiva knjige što, ako ne dovodi, a onda makar nagovještuje konačni rasap i nestanak djedovskog nam jezika – Joško Božanić je kao *codu* na svrhi od libra, poput titula navrh križa Isukrstovoga, pritikao i pjesmu koja je cijeloj stihobirci i nadjenula ime. Nije nimalo slučajno što je, za razliku od ostalih ciklusa knjige, ona dobila ekskluzivitet jedinstvenosti, pa sama mirno počiva u odjeljku imenovanom u intonaciji mrtvačke mise, s breccanjem *marcia funebre*: »Requiem aeternam«...

Neka i ovdje odzvoni ta pjesma, pjesma *Perušće besid*: *Priko skoja sunce/ za
suncen putuje/ i vavik smo blizje/ i vavik smo tuje/ tucedu leroji/ rebatiju bote/
tarmaju se stine/ ruke/ vitri/ i beside/ a zemja pokrije/ sve trude/ nevoje/ tarpjenjo/
kaprice/ despete/ i jid/ sve zemja pokrije/ sve ca iz nje nice/ u pameti zognje/ perusće
besid...*

II.

Dugo nakon što je objavio ovaj svoj prvi kanconijer, Joško Božanić javio se i sa svojim pjesničkim drugijencem. Bila je to knjiga *Lingua franca* iz 1997. godine, koja je, za razliku od prethodeće što se bila rodila u Zagrebu, ovaj put tiskana u Splitu, u izdanju Književnoga Kruga Split.

Profesorski strog, disciplinu poštivanja nametnutih kriterija prema drugima primijenio je i na sebi, odbivši hiperprodukcijom – ili, makar, uobičajenom redovitom produkcijom, poput mnogih – relativno i razmjerno često u vremenskim razmacima od po koju godinu tiskati neki svoj novi oknjiženi poetski ostvaraj. Ne, Božanić je objavio samo onaj filtrat lirskih nadahnuća i izazova što su prošli kroz njegovu pravednu autokritičku i poštnu autocenzorsku artizansku piriju, pa je i taj fakt jedan od razloga zašto je njegova poezija toliko ujednačeno estetski gusta, i, gotovo da bi mu se svaku pjesmu mirne duše moglo prenijeti u antologiju sveobuhvatne čakavske poezije, kao nekovrsna njezina predgovorna ekstenzija ili pogovorna depadansa.

U jednoj od svojih neizbrojivih redovitih kolumni ili sustavnih kritika u publicističkim forumima što su bili raspoloživi njegovoj famoznoj intelektualnoj mašti i neposrednoj novinskoj konkretnosti, Igor Mandić bio je napisao kako bi se u teoriji književnosti mogao oformiti nekovrsni žanr – »zatvorske književnosti«. Na to ga je bila potaknula vrlo vibrantna spisateljska aktivnost što je stvarana unutar zatvorskih zidina i iza čeličnih rešetaka na, tobože, određeno vrijeme – premda se, za tamnovanja i robijanja, nikad ništa ne zna načisto i precizno! – a svoju je teorijsku neambiciju i publicističku zafrkanciju Mandić temeljio na uzničkim spisima što su ih bili notirali poznati i manje znani naši u pržunu zakrakanani trudbenici, ili, u kakvoj katabuji spućeni u negve martiri. A, nije da ih baš bilo nije...

Dolijeću mi do u svijest ove asocijacije pri razmišljanju o po svemu drugačijoj i čudesnoj Božanićevoj zbirci pjesama *Lingua franca*, što nastaje u hipu, refleksom začinjavca na nadražaj iznenadnog izolacijskog bombardamenta: uvjetovanosti bivanja i življenja na pučinskom otoku, na Palagruži, u fortici kamenog svjetionika što se okomito penje k nebu nada nasukanim stijenjem i šakom škrte zemlje suhog škoja po njemu, i, nada morem s kobaltnim plavetnilom što oplakuje i zapljuskuje valima odasvud – već prema tipu vjetrova – kraje, škrape i ponikve tih vrletnih hridi... Atmosferu i dinamiku te vrste pripadnosti otoku mogao je oćutjeti samo čovjek s indijanskom sraslošću s tlom, zrakom i zemljom; čeljade dakle, što duboko u sebi nosi onu esencijalnu empedoklovsku praelementarnost, gdje su sva životodajna tvoriva usuglašena u jedinstvenoj magmi konsonantne ugođenosti.

Imaginacija pjesničke povlastice bila je Jošku Božaniću u lanterni na Palagruži jedini relej s kojim je mogao uspostaviti komunikaciju s ostatkom svijeta; čovječan-

stvom, koje je bilo lišeno vodene kadene pučine, ili gropa konopa, čiji je uzal sputio pjesnika u dragovoljno uzništvo ćelije otočkoga svjetionika. Pjesnik je sam odredio vijek vlastitog trajanja u tom dalmatinskom Alcatrazu, gdje se ne odlazi po kazni, nego gdje se dolazi po želji... I, iskoristio je Božanić taj povlaštenu boravak na rijetko dostupnom mjestu za iskovati svoj novi mač, poput Siegfrieda u nordijskoj opernoj sagi *Prsten Nibelunga* Richarda Wagnera, ili, poput mitološkoga kralja Arthura koji je vitlao svojim Excaliburum; ali, ne da bi na koga nasrnuo ili njime ikome nanio zlo, već da bi s njegovom oštricom, s objiju strana sječiva, branio organski govor svoje Komiže. Umjesto lapišom, urezao je Božanić mačem u kartu, kao dljetom u kamen, rukovet svojih stihovanih minipoema – snagom jačom i od epova.

U refleksu tog nadahnuća na osami pučinskoga škoja Palagruže, u družbi s arheolozima što su kopali po zemlji, pjesnik Božanić orao je po sjećanju i mijesio tijesto jezika. I da ne znamo što je logika, znali bismo da je logika prišapnula mu pjesmu *Tisto jazika*. Za razliku od svih dojučasnijih Božanićevih, ova je katrenskom organizacijom strofâ htjela zadati makar okvir pravilnosti i uniformnosti, premda nestašni osmerački ritam hoće i metriku dotjerati do u red. Kompnirani su tako vješto, da im slog viška ili silaba manjka neće uzbibati smjernu ritmičnost. (Uostalom, već je bilo govora o unutarnjem ustrojstvu Božanićevih pjesama u gibanju komplementarnim ritmom.)

Pjesma *Tisto jazika* teče baš poput rijeke (tako da se salinitetnoj komponenti, ipak, pridoda i onu slatkovodnu). Ovom ritmičnošću pjesnik udara u bubanj: *Ol jazika misin tisto/ sijen muku isćen kvos/ po noći me bude rici/ ol nonota cujen glos// Ali ne znon koko soli/ nimon koga pitat miru/ kako će kisnut moju tisto/ kal jo nimon nonke biru (...)* *Ol te muke tisto misin/ zapisijen ca son cul/ a ol pisme moje prisne/ nudi tebi kruh i sul.*

Regata od Komiže do Palagruže duhovna je poputbina viškoga čeljadeta. Nažalost, čak ni do u prisoj opće kulture nije dovedena ova stoljetna stvarnost i identitetska određenost koja, da postoji u nas iole razbuđena svijest o vlastitoj nam ereditadi, bila bi ona injektirana u sve kurikulumne i obrazovne reforme. Ovako, traje to pamćenje tek u sjećanju knjigâ zanesenjaka ili, na primjer, u Božanićevoj pjesmi *Molitva pri partence*. Njezina invokacije započinje ovako: *O Madona divina/ da je roza ol burina/ da je čuha levantina/ da napuse ova jidra/ da salpomo ova sidra/ da ćapomo bokun brive/ da portimo iz ve rive/ ispri preze ol puntina/ o Madona divina/ o Madona divina.*

Sjajan je i incipit u pjesmi *Palagruzonsko regata*, gdje se sasvim izravno oćutjuju jeke drevnih mukâ galijota, premda su ta uznička iskustva iz potpalublja u primjeru i iskustvu gajete falkuše bila slobodarski iznesena na brodsku kuvertu. Suprotiva modelu iz prethodeće knjige *Perušće besid*, u kojoj autor nigdje nije provodio interpunkcijska obilježja, već je te usputne znakove nadomiještao novim stihom, idućom

kiticom ili velikim slovom, u libru *Lingua franca* među pomoćnim sredstvima naći će se tek zarez (ali samo zarez: ama ni jedan ini interpunkcijski znak). Spomenuti incipit, uz dočaravanje davanja ritma galijotskih bubnjara, otvara se ovako: *Ala nasi, mola cimū/ voga napri, fate, fate/ Ondre, Mike, File, Zane/ u ime Boga, u ime Boga/ u ime Boga voga, voga/ tako prima, tako srida/ tako trastan, boje katina/ boje katina, boje katina/ u ime Boga voga, voga/ u ime Boga voga, voga/ u ime Boga voga, voga// Ala nasi, voga napri/ voga napri u ime Boga/ u ime Boga voga, voga/ u ime Boga voga, voga/ tako trastan, boje katina/ ala nasi fate, fate/ ala nasi u ime Boga/ ala nasi voga, voga/ u ime Boga voga, voga/ u ime Boga voga, voga...*

Nestašnim petercima u čudesnoj pjesmi *Navigare nesesse est*, pjesnik će postići nesvakidašnji dinamizam razvoja pjesme, koji će eruptivnošću energije iznutra, poput vulkana, proizvesti neslućene ekspresivne dosege što izmiču i onima semantičkim. To je ta snaga potvrđena u nebrojenim prilikama u Hrvatskoj, ali i izvan nje, kad realna forca emocije nadomiješta stvarnu razinu razumljivosti, pa, svekolika publika, čuvši pjesmu zvučno odzvonjenu iz usta autora – ma gdje na paraleli ili particeli Mediterana – uglas klikće ovacije, ili, skupno plješće grupnom doživljaju trenutka. Najkraće rečeno: efekt *lingua franca* na djelu...

Provjerimo momentano taj fenomen, evo, u pjesmi *Navigare necesse est: O sveti Mike/ reci non rotu/ mola barbitu/ agvanta skotu/ ćapa lantinu/ kaca skotinu/ volta temun/ na vitar karinu/ a more kurba/ more kanaja/ mola ol kraja/ mola ol kraja// Tira barbitu/ azvelto vira/ a more momi/ ne do non mira/ bit će marete/ bit će mora/ isa lantinu/ jidra fora/ more je stringa/ more kanaja/ mora ol kraja/ mola ol kraja...*

Dočim, u svojstvu (quasi)letrističko-dadaističke stihovane konvulzije, naći će se »antiversi«, eliptični imperativi demonstrirani i izloženi u vidu komandi, ter serpentinasto grafički posloženi na stranici knjige kao dio pjesme. Kao u starinskim brojalicama otkucavat će poput švera u žveljarinu Božanićevi zmijoliki jednočlani stihovi: *Buta/ ćapa/ drica/ forca/ leva/ fora/ majna/ orca/ ala/ fonda/ salpa/ volta/ laska/ liga/ mola/ salta/ agvanta/ para/ surga/ karga/ arbora/ zunta/ vija/ larga/ venja/ tumba/ sija/ alca/ sera/ poja/ voga/ kaca/ isa/ pasa/ ramba/ tira/ kaluma/ neta/ torna/ vira...*

I dosad se moglo primijetiti kako je ritam zacijelo i najnosivija greda u gradbi pjesme, kolomba na kojoj počiva cjelovito Božanićevo pjesništvo, pa i onda kad je versifikacija izmicala metričkoj izjednačenosti. Hodeći dalje u svojem pjevanju, Joško Božanić okušao se i u strogoj formi soneta, gdje je ritam unaprijed zadan. Ako je ritam bio kolomba, a onda su zrcalno postavljene rime svakako bile provena i krmena ašta u djelu ovog pjesnika. Prihvativši izazov sonetiranja, Božanić je obje ove svoje tipičnosti bogato ornamentiranim virtuozištetom ugradio u barku onog dijela svojeg djela što je iskazan i izrečen tehnikom vezanog stiha.

Neslučajno, pridružujući se biranom društvu vrsnih hrvatskih sonetista, Božanić je isprva bio u časopisu »Čakavska rič« tiskao sonetni triptih pod naslovom

Pohvala falkuši (2002.), s dedikacijom: »Mestru ol besid Radovanu Vidoviću u spomen« (dugogodišnjem uredniku rečenog časopisa i marljivom dijalektologu). Ta je svoja tri soneta nešto kasnije ugradio u svoj sonetni vijenac uz neznatne preinake na inicijalnim stihovima (zbog podudaranja akrostiha u zaglavnom Magistraleu), koji će nepromijenjenog imena biti objavljen na istom mjestu u periodici, u dvobroju iz 2008. godine. Također, godinu dana kasnije »Kajkavsko spravišće« objavit će integralno ovaj Božanićev sonetni vijenac u zajedničkoj knjizi *Co, kaj?* (2009.), gdje će njegovoj viškoj cokavici Zvonko Kovač pridodati svoj prilog *Moral bi meriti se z morjem*, na domicilnoj mu kajkavici.

U međuvremenu, od pojave sonetnog triptiha do njegove ekstenzije do u sonetni vijenac *Pohvala falkuši*, ali i dometa iz periodike do u zajedničku knjigu, Joško Božanić u istom časopisu »Čakavska rič« (čiji je glavni urednik već više od četvrt stoljeća!), 2004. godine bio je objavio također trifornu lirsku minijaturu – *Tri pokore*. Ovaj se trifolij sastoji od pjesničkih jedinica *Enti tega*, *Tri pokore* i *Niti vako niti nako*. Sve tri su povezane onim istim magnetizmom koji na okupu čuva pjesmotvore iz zbirke *Lingua franca*, s tim da je prva od njih energična i poskočna četverački izatkana od eufemistički-ufino latentnih beštimađurskih litanija *ad modum* usmenih pučkih brojalica, dok se u drugima dvjema kantilacija vrši u osmercima, ali vrlo motoričnim i na anaforama temeljenim versima.

Jasno, Božanić ni tu ne odustaje od svoje elementarne egide o općoj propasti, gdje stihom »Sve islo je aremengo«, poput psalamske antifone ponavljajući ga, najavljuje neminovnost kobi u pjesmi *Niti vako niti nako*: *Sve islo je aremengo/ i nizbardo sal se voje/ I sve nizje i sve blizje/ i putuje svojun rotun/ brud razbilo jelnun botun/ i po moru plovist plije/ a ti zivot kul je di je?/ Niti sovra, niti soto/ potenilo, dekapoto.*

Još je više taj osjet posvemašnjeg nestanka profetski formulirao prijetećim glasom starozavjetnog pjesnika u središnjem dijelu istog triptiha: *Tri pokore, tri pokore/ Tri pokore, tri pokore/ Na more su tri pokore/ A govore, a govore/ Bit će gore, bit će gore/ Bit će gore, bit će gore.// Na more su tri pokore.*

Kao što je maločas bilo navedeno, triptih iz kojega je nastao Božanićev sonetni vijenac *Pohvala falkuši*, bio je dedikiran vrlom prethodniku Radovanu Vidoviću, eda bi sâm i sav konačni vijenac autor pustio u objavu s blagoslovom: »Posvećujem svim ribarima komiške ribarske epopeje i posebno jednom od posljednjih veslača u najdužem veslačkom maratonu na svijetu, u povijesnoj regati falkuša od Komiže do Palagruže, mom nonotu Jozotu.« Za razumjeti je, onda, zašto zaključni akrostih glasi: JOZOTU BOZANIĆU.

Spletana od prozračnih i vrlo pokretnih osmeraca, Božanićeva kruna soneta više je od poezije same. To je odista i pohvala i hvalospjev, i himan i oda jednoj barci i jednom vrmenu, jednom – kako bi rekao sad već profesor Božanić – »nestalom svijetu« na rubu vremena.

Tehnički govoreći, pjesnik se odlučio za unakrsne rime u katrenima (abab, abab), dok je u tercima izveo najširu moguću obgrljenost (cde, edc) s rimarijem u protupomaku. Premda nije dosljedno provedena »vjenčanost« da zadnji stih prvog soneta bude prvi u drugom, zadnji u drugom prvi u trećem, pa sve tako do kraja, komunikativnost među svima postoji. Postoji i zajednička energija slikâ i besjedâ, s fascinantnim inventarom upotrijebljenih riječi u jednom ovako zaokruženom i zadanom okviru.

Božanić je u tolikoj mjeri proveo igru motivima, da pjesničkost ne bi izgubila ni na logici ni na intenzitetu čak i kad bi se neke kitice zamijenile, i, vještom logikom kad bi se posložili novi soneti. Ne bi se čak poremetila ni smisljena dijalogičnost na polaritetu katrena i tercina. Evo nekoliko efektnijih katrena iz različitih soneta: *Jur ni jelna na svit borka/ Lipotun se s njun ne stavi/ Nonke ona lipo Forka/ Hanibal ca je proslavi (...)* *Versima je traversona/ trastan skaf i balestrine/ Kako sabja incervona/ Pol karikon ol jarine (...)* *Oni pismor ca is korkun/ Starogrojske mosti mrize/ Ca putuje ovun borkun/ S riborima pul Komize (...)* *U furtunu, njuj je rota/ Mola cimu, larga rivu/ Priko prove meće bota/ Tira skotu, čapa brivu (...)* *Ova pisma njuj je dota/ rici ove jidra bova/ Palagruza njuj je rota/ Kal zaore more prova (...)* *I ostat će u sve vike/ Dok balota va se kreće/ Svojin ugnjon sveti Mike/ Nju izgorit nikal neće (...)* *U daleke svita kraje/ Partivat će ona ovle/ I kal drivo njuj dotraje/ i ruzina izi covle...*

U bogatoj metaforici i predivnim slikama, ima i nekoliko klimaksa prije same krajnje poente. Evo jednog: *Ime će njuj ostat živo/ Kroz sva mora i sve vike/ Jer besida va je prati// Da je vrime ne istrati/ Cuvat će je sveti Mike/ I kal corvi ize drivo...*

Prekrasna je i Božanićeva varijacija biblijske konstatacije spočetka Ivanova evanđelja, gdje je najmlađi iz Isukrstove podvorbe bio notirao glasovitu poruku: »U početku bijaše Riječ«, koju je tek koji redak dalje preobrazio u otajstvo: »Riječ tijelom postade«... U Božanićevoj transkripciji to izgleda ovako: *U sve vike vika amen/ Kal ol svega lug ostane/ Neka traje njezin znamen/ Neka brodon ric postane...*

Posve suprotno dominantnim tonovima apokaliptičnosti, koji su bili spomenuti u ovom ogledu, sonetni vijenac Joška Božanića, iznimno, potencira ufanje i optimizam: vječno trajanje komiške kapi u kolektivnoj memoriji mora Mediterana. Uostalom, i jedna kap mora jednako je slana kao ocean...

Pa neka ovo slovo dovrši se zadnjim sonetom iz ove pjesničke krune, Magistraleom, s akrostihnim odrazom teštimonijance što ju je u amanet pjesniku Joškotu ostavio njegov nono Jozo, po kojemu je i imencovan:

*Jur ni jelna na svit borka
Ovakovuj ni prilicna
Zornjo zvizda njuj je morka
Ormona je tvici slicna*

*To se zo nju pisma pravi
U furtunu njuj je rota
Besida je ova slavi
Ova pisma njuj je dota*

*Zo nju ric je ova znamen
A ko će je i istratit
Neće njuj se zatart ime*

*I ostat će baren sime
Ćoru vrime nju će pratit
U sve vike vika amen.*

Lectori salutem

Točno se sjećam, bio je 19. dan srpnja godine Gospodnje 1996., petak, kad sam – debitiravši na pjesničkoj manifestaciji »Croatia rediviva« u mojim bračkim Selcima – zajahao Pegaza na samaru odrecitiravši svoju pjesmu: »Izašli su iz kovačije«. Dogodilo se to na središnjem trgu formativnog mi mjesta gdje sam išao i u vrtić i u školu, i, gdje sam – samo godinu dana ranije, također za ljeta – u prostoru iza leđa pozornici »Rediviva« – krasnoslovivši upravo i praisveo svoju do danas najdražu mi pjesmu. Izdeklamirao sam ju u izložbenom prostoru gdje, kao dječarca, bila me je onda dovela dobra moja nona Zorka; i, gdje ću, koje desetljeće kasnije, kao dirigent mjesne limene glazbe baš tu s njom redovito održavati probe; i, gdje ću, opet koje desetljeće kasnije, imati izložbu svoje privatne kolekcije Biblijâ iz cijeloga svijeta...)

Apena s bine na selačkoj Pijaci onog Ljeta Gospodnjega 1996. odrecitiravši rečenu svoju do danas najdražu mi pjesmu (koja nije i moja najbolja), uz poslovični pljesak hodeći ka svojem mjestu za kolektivnim stolom s ostalim pjesnicima, presreo me već na pola puta čovjek s iskrenim osmijehom i rukama raširenim sa spremnošću za bliski zagrljaj. To se i dogodilo. Pred svima. Taj zagrljaj...

Čovjek, koji bi mi mogao biti otac, procijenio sam to tada tako, nekako mi je druželjubivo, pokroviteljski i toplo bio rekao, otprilike: »Gledajte, ja rijetko kada ovako iznenada nekome čestitam, ali ovo što ste vi izrecitali, natjeralo me je da se dignem i da vam čestitam.« Zbunila me je bila ta reakcija, ali kako sam i sâm bio pod nekom vrstom treme zarad debija, očito je ta vrsta napetosti bila odradila i funkciju anestezije, tako da sam od tog susreta iznebuha i od tih riječi bio ostao u mjestu takorekuć pijano paraliziran. Plutao sam kao truplo u otopini emocije i stvarnosti...

Tek kasnije, za zajedničkim stolom pri večeri sviju nas pjesnika, prišao mi je Tonko Maroević s riječima koje nikada neću zaboraviti, pa ih onda ovdje s radošću i prenosim: »Je l' ti uopće znaš, ko ti je ono onako srčano čestitao?«

Nisam imao pojma. Iskreno priznajem! Ali, već po Tonkovoj intonaciji, odmah mi je bilo jasno kako mogu biti izuzetno ponosan... I da, bio sam ponosan... Osjećao sam pjesmu kako vibrira; oholo sam osjećao i kako su reagirali oni što su je čuli, i, fino se priljepčivo za me uhvatila čutilnost što je obuzela one koji su slušali moje stihove.

Čovjek koji mi je onako srdačno čestitao bio je Joško Božanić.

Nakon tog tada upoznavanja nastavili smo se družiti i u Splitu. Donosio sam mu svoje pjesme na ogled i ocjenu, skice budućeg »Ričnika selaškoga govora«, i, mogu reći kako sam povlašten što smo u međuvremenu postali prijatelji, »kumpori«, kako bi se to reklo po komiški.

Danas, Joško Božanić za mene i moju obitelj biva čovjekom među najbližim mi članovima koji mi nisu krv.

O lingvistici, i ne samo o njoj, nego i o filozofiji života i humanističkim vrednotama od kojih nikada ne valja odustati, od mojega profesora Joška Božanića mnogo sam toga naučio. Razgovori s njim, prijateljevanje koje smatram životnom povlasticom, na mene je utjecalo mjerom koja je među glavnijim građivnim gredama i konstituenti svega onoga što jesam. Pritom, moram biti iskren do kosti i u poštenju reći kako nisam bio uvijek dosljedan onim savjetima i pravcima prema kojima me je moj Šjor Profešur usmjeravao, jerbo je moja oholost katkad bila žešća od žarkosti njegove preporuke. Za puno onoga zbog čega sam negdje možda poštovan, zaslužna je pedagoška disciplina koju je nada mnom strogo proveo veliki profesor Joško Božanić; za mnogo onoga u čemu sam pogriješio ili nisam učinio na način i na razini koja se od mene očekivala, kriva je moja narav, slitina juvenilnog egoizma i dokazateljske narcisoidnosti koju, žalibože, baš snagom tih negativnih silnica, nisam imao sreću moći prepustiti Šjor Profešuru da ih dokraja sanira. Pa i ovo priznanje, bit će, dio je njegovoga pedagoškog djelovanja...

Da se samo živ čovjek mijenja, uči nas tome ufanje. Pa se onda i ufam da svatko ima priliku uzeti zublju, lug ostaviti na ognjištu da miriše starinom, i da se imamo gdje vratiti, a da vatru prenosimo dalje u život kako bismo odtrajali u njemu i dali ga drugima što dolaze iza nas. To je ufanje kojim Šjor Profešur dovršava uvodnu besjedu u svojem kanconijeru: »Ca će ostat? Perusće ovih besid raznit će vitri vri- mena i neće pol stablen sagnjit da se barenko u njemu novo knjica zavarze i da u primaliće zene iz ove smarti mladica zivota.«

Fala olsrca i doneba, kumpore i svićoru, dobri moj Šjor Profešur...